

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ АЗОВСЬКОГО МОРЯ ТА КЕРЧЕНСЬКОЇ ПРОТОКИ

Чернявський Анатолій Леонідович

к. ю. н., завідувач кафедри правознавства

Севастопольського інституту банківської справи УАБС НБУ

До розпаду СРСР та утворенні на його теренах нових незалежних держав проблеми визначення правового статусу і режиму використання Азовського моря та Керченської протоки не існувало і не могло існувати, оскільки обидва їхні береги належали одній державі – спочатку Османській імперії, потім Російській імперії та Радянському Союзу, і в силу географічних особливостей та балансу військових сил використовувалися винятково як внутрішні морські води. У 1991 р. після розпаду СРСР вихід до Азовського моря та Керченської протоки отримали дві суверенні держави – Україна та Російська Федерація, тому Азовське море втратило статус внутрішнього моря, береги якого належать одній державі.

Відповідно до Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 р., за Азовським морем та Керченською протокою було закріплено статус історично внутрішніх вод України та Росії, проте правомірність закріплення такого статусу викликає достатньо обґрунтовані сумніви.

У сучасному міжнародному праві не існує визначення поняття «історичне море, протока або затока». Хоча Конвенція ООН з морського права 1982 р. визначає особливості статусу лише історичних заток, міжнародний звичай дозволяє визнавати історичними і інші морські простори, в т.ч. моря. Прикладом цього можуть бути Біле і Карське моря, які історично розглядаються як внутрішні моря Росії.

Хотілося б звернути увагу на деякі проблемні аспекти сучасного розуміння поняття історично внутрішнього моря. По-перше, доктрина не дає

відповіді на питання про те, чи повинно історично внутрішнє море належати одній державі чи може належати двом і більше державам, а відповідна практика відсутня. У літературі іноді наводиться приклад визнання історично внутрішніми вод естуарія ріки Ла-Плата, береги якого належать Аргентині та Уругваю, однак у цьому випадку статус історично внутрішніх вод двох держав отримали річкові води, до яких норми міжнародного морського права не повинні застосовуватися [2].

По-друге, і що більш важливо, саме поняття історично внутрішніх вод, так само як і підстави віднесення тих чи інших ділянок Світового океану до категорії історично внутрішніх вод, має звичаєвий характер. У цьому плані не викликає жодних заперечень визначення міжнародно-правового звичаю, передбачене ст. 38 Статуту міжнародного суду ООН, відповідно до якого звичай розглядається як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми. Виходячи з цього, визнання певної ділянки морських вод історично внутрішніми має бути загальним і виходити від значної кількості держав. Тобто на двосторонньому рівні Україна та Росія могли не встановити, а лише констатувати статус історично внутрішніх вод стосовно Азовського моря та Керченської протоки, саме ж встановлення статусу вод Азовського моря та Керченської протоки як історично внутрішніх має здійснюватися міжнародним співтовариством в цілому і, як мінімум, визнаватися усіма заінтересованими державами.

Слід зауважити, що сам факт загального міжнародного визнання статусу історично внутрішнього моря за Азовським морем та Керченською протокою викликає певні сумніви. Так, деякі зарубіжні дослідники наголошують, що статус Азовського моря ніколи не був остаточно визначеним [3, с. 232]. Більше того, свого часу історично внутрішній статус азовсько-керченського басейну не визнавався навіть Україною. Так, п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України від 05.06.1993 р. № 415 «Про першочергові заходи щодо правового оформлення державного кордону та подальшого його облаштування» органам державної влади доручалося надати пропозиції щодо визначення територіального моря

України у Азовському морі, виключної (морської) економічної зони України в Азовському та Чорному морях і статусу Керченської протоки, що явно не сумісно із позицією збереження за Азовським морем і Керченською протокою статусу історично внутрішнього моря.

Ст. 2 Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки, що визначає режим навігаційного використання азовсько-керченського басейну, повністю виходить із його статусу як внутрішніх вод України та Росії і встановлює наступне:

- торговельні судна та військові кораблі, а також інші державні судна під прапором України або Російської Федерації, що експлуатуються в некомерційних цілях, користуються в Азовському морі та Керченській протоці свободою судноплавства.
- торговельні судна під прапорами третіх держав можуть заходити в Азовське море і проходити Керченською протокою, якщо вони прямують до українського або російського порту чи повертаються з нього.
- військові кораблі або інші державні судна третіх держав, що експлуатуються в некомерційних цілях, можуть заходити в Азовське море та проходити Керченською протокою, якщо вони прямують з візитом чи діловим заходженням до порту однієї із Сторін на її запрошення або дозвіл, погоджений з іншою Стороною.

Однак, аналізуючи цю статтю Договору 2003 р. не слід забувати, що через Керченську протоку, Азовське море, ріки Дон, Волгу та Волго-Донський канал проходить єдиний водний шлях, що сполучає Чорне та Каспійське моря, а отже може використовуватися в якості транзитного для прикаспійських держав Азербайджану, Казахстану, Туркменістану та Ірану. Тому закріплення в українсько-російському договорі дозволу торговельним суднам під прапорами третіх держав заходити в Азовське море і проходити Керченською протокою, лише якщо вони прямують до українського або російського порту чи повертаються з нього, є явним порушенням передбаченого ст. 125 Конвенції

ООН з морського права 1982 р. права держав, що не мають виходу до моря, на доступ до моря та від нього і свободи транзиту. Варто додати, що таке право витікає не лише із норм Конвенції ООН з морського права 1982 р., а й з загальновизнаних міжнародно-правових звичаїв та підтверджується практикою міжнародних судів. Так, рішенням від 12.04.1960 р. Міжнародний суд ООН визнав право Португалії на транзитний прохід територією Індії до її тодішніх анклавних володінь Дадри та Нагар-Авелі [1, с. 64].

Як бачимо, двостороннє визнання Договором 2003 р. просторів Азовського моря та Керченської протоки історично внутрішніми водами України та Росії не відповідає нормам сучасного міжнародного права і порушує права інших держав, у першу чергу прикаспійських.

Враховуючи викладене, існує потреба у денонсації Україною Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 р. з наступним визначенням та делімітацією в азовсько-керченському басейні територіальних морів та виключних економічних зон України та Росії, а також у встановленні такого режиму використання вод Азовського моря та Керченської протоки, який би не суперечив нормам та принципам сучасного міжнародного морського права.

Використана література:

1. Дело, касающееся права прохода через территорию Индии : Решение от 12.04.1960 г. [Текст] / Международный Суд ООН // Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда : 1948-1991. – Нью-Йорк : ООН, 1993. – С. 64-67.
2. Гландин С. В. Международно-правовые аспекты договорного раздела дна Азовского моря [Электронный ресурс] / Гландин Сергей Викторович // Интернет-журнал «Морское право». – 2007. – № 1. – Режим доступа : <http://www.sea-law.ru>.

3. Дмитриченко І. Азовське море і керченська протока: становлення правового режиму та делімітація морських кордонів [Текст] / Дмитриченко І. // Право України. – 2012. – № 3-4. – С. 231-241.

Чернявський, А.Л. До проблеми визначення міжнародно-правового статусу Азовського моря та Керченської протоки [Текст] / А.Л. Чернявський // Роль права та закону у сучасному суспільстві : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (22-23 вересня 2012 р.): у 2-х т.- Київ : Центр правових наукових досліджень, 2012.– Т. 2. – С. 100-102.